

De Digitale Omnibussen zwakken fundamentele Europese rechten af

In de Digitale Omnibus en de Digitale Omnibus AI doet de Europese Commissie afbreuk aan onze fundamentele mensenrechten. Onder het mom van 'simplificatie' en het 'stimuleren van innovatie' worden de poten onder het gegevensbeschermingsrecht weggezaagd. De voorstellen hebben bovendien weinig met het versimpelen of het verminderen van administratieve lasten van doen.

Hier wordt ook voor gewaarschuwd in het Fiche Omnibus AI en Omnibus Digitaal van de minister van Buitenlandse Zaken.¹ We onderschrijven de risico's die in het fiche naar voren worden gebracht en zien graag dat daar ook gevolg aan wordt gegeven. Daarom brengen we de belangrijkste voorgestelde wijzigingen in digitale wetgeving onder uw aandacht. Bits of Freedom en Stichting Data Bescherming Nederland adviseren de voorstellen die gedaan worden in de Digitale Omnibussen af te wijzen en vast te houden aan de fundamentele waarden die Europa eigen zijn, juist nu deze waarden in geopolitieke verhoudingen onder druk komen te staan.

De vernauwing van het begrip persoonsgegevens

De Europese Commissie stelt voor om de definitie van persoonsgegevens aan te passen. Onder de huidige definitie is alle data dat tot een persoon te herleiden is een persoonsgegeven. Dus niet alleen data dat een individu direct identificeert, maar ook data dat indirect naar een individu te herleiden is (zoals gepseudonimiseerde data) valt onder de AVG. Alleen volledig geanonimiseerde data valt niet onder de definitie van persoonsgegevens. De drempel voor daadwerkelijke anonimisering ligt echter hoog, omdat het doorgaans slechts een beperkt aantal datapunten vereist om een individu te her-identificeren.

In de Digitale Omnibus stelt de Europese Commissie voor dat gepseudonimiseerde persoonsgegevens in de toekomst echter enkel een persoonsgegeven zijn als de data controller waarschijnlijk over de middelen beschikt om die te herleiden tot een persoon. Dus, wat voor één organisatie een persoonsgegeven is, is dat voor de ander niet. Dit druist in tegen het huidige beschermingsniveau, creëert juist méér juridische onzekerheid en compliceert de handhaving van de AVG.

De definitie van persoonsgegevens vormt de basis van zowel de AVG als andere digitale regelgeving. Een dussdanige verandering heeft dan ook vergaande gevolgen en kan niet als vereenvoudiging worden gezien. We zijn dan ook blij om te zien dat de Nederlandse overheid in haar fiche eenzelfde standpunt heeft ingenomen en moedigen de overheid aan deze koers vast te houden.

¹ https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2025A08254

Verzwakking van het verbod op het verwerken van bijzondere persoonsgegevens bij de ontwikkeling en het gebruik van AI

Op grond van de AVG is de verwerking van bijzondere persoonsgegevens in beginsel verboden. En dat is niet voor niets. Gegevens over iemands gezondheid, seksualiteit, etniciteit, politieke of religieuze opvatting zeggen veel over een persoon en kunnen gebruikt worden om individuen en groepen te discrimineren, onder druk te zetten, of op een andere manier te benadelen.

In Nederland zien we een reeks aan voorbeelden waaruit blijkt dat algoritmen discrimineren op grond van gender, etniciteit of religie.² Discriminatie neemt bovendien regelmatig een indirecte vorm aan: niet via expliciete categorieën als nationaliteit, gender of religie, maar via schijnbaar neutrale criteria die in de praktijk dezelfde groepen treffen. Dit is een welbekend probleem en wordt al jaren aangehaald als een belangrijk risico bij het gebruik van algoritmen en AI.

Ondanks deze enorme risico's wil de Europese Commissie het makkelijker maken om bijzondere persoonsgegevens te verwerken. Namelijk, als het voor een data controller te omslachtig is om deze bijzondere persoonsgegevens uit een dataset te halen, kunnen deze alsnog worden gebruikt om AI-modellen te trainen. Daarmee wordt het verbod op de verwerking van persoonsgegevens verzwakt, daar waar dit verbod juist essentieel is. De vraag of het verwijderen van bijzondere persoonsgegevens omslachtig is, is bovendien geheel subjectief. Zeker bij het gebruik van ongestructureerde datasets zou een bedrijf te makkelijk bij voorbaat al kunnen stellen dat het te kostbaar is om deze gegevens te verwijderen.

Hiermee opent de Europese Commissie de deur naar de grootschaligere verwerking van bijzondere persoonsgegevens, en ondermijnt zij het verbod op discriminatie, ons recht op privacy, vrijheid van meningsuiting en godsdienstvrijheid. Daarmee wordt het nog eenvoudiger om te discrimineren met AI, bedoeld of onbedoeld. Bovendien kunnen gegevens over iemands seksuele voorkeur, gedrag en zelfs iemands biometrische gegevens op grote schaal verwerkt worden. Dit druist volledig in tegen de meest fundamentele rechten, waaronder het verbod op discriminatie, de vrijheid van meningsuiting, het recht op privacy en godsdienstvrijheid.

Legitimeren van het gebruik van persoonlijke data om AI te trainen

De datahonger van AI bedrijven staat op gespannen voet met twee beginselen van de AVG: dataminimalisatie en doelbinding. Samen zorgen deze beginselen ervoor dat individuen niet worden blootgesteld aan onnodige risico's en dat gegevens niet blijven rondzwerven op een manier die op een later moment schade kan veroorzaken.

Het datalek bij Bevolkingsonderzoek Nederland illustreert treffend wat er fout kan gaan als we deze beginselen vergeten: het laboratorium beschikte over veel meer data dan strikt noodzakelijk, waaronder de BSN nummers van meer dan 700.000 Nederlanders. Die data ligt nu op straat.

Met de toevoeging van Artikel 88c aan de AVG lijkt de Europese Commissie de datahonger van Big Tech bedrijven echter te willen legitimeren. Het rechtmatig gebruik van persoonsgegevens voor het trainen van AI vereist ofwel de toestemming van de betrokkene, of een andere rechtmatige grondslag. Artikel 88c biedt verwerkingsverantwoordelijken een nieuwe rechtmatige grondslag voor het gebruik van persoonsgegevens: de ontwikkeling en het gebruik van AI-systemen. In feite wordt de technologie hier zelf het doel, en daarmee wordt gebroken met de technologie neutraliteit van de AVG.

En hoewel artikel 88c vereist dat betrokkenen de mogelijkheid hebben om zich af te melden voor het gebruik van hun persoonsgegevens, zullen zij daar in de praktijk moeite mee hebben. Gebruikers weten vaak niet dat hun gegevens überhaupt worden gebruikt. Bovendien, zodra de gegevens zijn gebruikt om een model te trainen, is de enige manier om dat terug te draaien het model opnieuw te trainen, met een nieuwe dataset waarin de persoonsgegevens niet voorkomen.

Een studie in opdracht van NOYB, uitgevoerd door Gallup, stelt dat slechts 7% van de Duitsers zou willen dat Meta hun persoonsgegevens, waaronder Instagram-berichten en foto's, gebruikt om zijn AI te trainen.³ Dit suggereert dat, hoewel Big Tech dit gebruik misschien als legitiem beschouwt, gebruikers het daar niet mee eens zijn.

Het verzwakken van de AI-Verordening

De AI-Verordening is in 2024 aangenomen, als resultaat van jarenlange onderhandelingen en brede democratische besluitvorming. Echter, nog voordat de verordening volledig in werking is getreden, worden de overeengekomen waarborgen én het democratische proces ondermijnd. De Europese Commissie wil nu al belangrijke rechten en plichten afbreken, en de implementatietermijn uitstellen. Zo wordt voorgesteld om de registratieplicht voor hoog-risico AI-systemen af te schaffen, als de aanbieder zelf geen belangrijk risico ziet voor de gezondheid, veiligheid of grondrechten. Daarmee wordt er heel veel ruimte en vrijheid aan aanbieders gegeven en wordt de transparantie van, en de controle op AI-toepassingen beperkt. Ook wil de Europese Commissie uitstellen dat verkopers van gevaarlijke AI-toepassingen beboet kunnen worden. Het geeft verkopers van dit soort toepassingen dus de vrije hand, ten koste van de mensen die door dit soort toepassingen geraakt worden.

Fundamentele rechten in woord én daad beschermen

De Europese Commissie stelt een “makkelijker en sneller” Europa te willen om innovatief en competitief te zijn. Daarbij belooft de Europese Commissie om fundamentele rechten niet af te zwakken. Echter, vervolgens komt de Europese Commissie met voorstellen die weinig met vereenvoudiging of het verlichten van administratieve lasten te maken hebben en die wel degelijk belangrijke beschermingen van fundamentele rechten afbreken.

Bovendien zorgt de afzwakking van rechten en het rommelen aan wettelijke verplichtingen ervoor dat er onduidelijkheid ontstaat over het doel van de wetgeving en over de naleving daarvan. Als bijzondere persoonsgegevens te privacygevoelig zijn om te verwerken, waarom

mogen ze dan wel op grote schaal verwerkt worden om AI systemen te trainen, terwijl de risico's juist bij die technologie bekend zijn? Als het steeds makkelijker wordt om personen te identificeren door het koppelen van informatie uit verschillende databronnen, waarom zouden sommige gepseudonimiseerde gegevens straks dan niet meer onder de AVG vallen? En waarom wordt er van een nieuwe AI wet een papieren tijger gemaakt, door de handhaving uit te stellen? Deze afzwakkingen van Europese wetgeving zijn niet in het belang van burgers en dragen weinig tot niets bij aan het verlichten van administratieve lasten.

Een groot deel van de Europese bedrijven zit hier ook niet op te wachten. Uit onderzoek van de Europese Commissie naar de AVG blijkt dat maar liefst 96% van de respondenten aangeeft dat de voordelen van privacy-investeringen zwaarder wegen dan de kosten. Een sterke privacy cultuur versterkt de reputatie van bedrijven en wekt vertrouwen bij hun klanten. Ook geeft een grote meerderheid van de bedrijven aan dat zij de AVG een gebalanceerd juridisch raamwerk vinden.⁴ De noodzaak tot grote wijzigingen in de AVG wordt dan ook onvoldoende onderbouwd.

Als de wijzigingsvoorstellen niet ten voordele van Europese burgers en bedrijven zijn, wie profiteert er dan van het afzwakken van Europese rechten? Uit een analyse van Corporate Europe Observatory en LobbyControl blijkt dat veel belangrijke wijzigingen die in de Digitale Omnibussen staan overeenkomen met de lobby posities van Big Tech bedrijven.⁵ Maar Europees recht, waaronder de AI-verordening en het gegevensbeschermingsrecht zijn bedoeld om burgers te beschermen, niet om Big Tech bedrijven nog rijker te maken ten koste van mensenrechten. Dit is dan ook hét moment voor Nederland en de Europese Unie om vast te houden aan fundamentele rechten en waarden en te beschermen wat belangrijk is.

De voorstellen van de Europese Commissie komen niet overeen met het doel dat de Europese Commissie stelt te hebben. Ook wordt de belofte om fundamentele rechten te waarborgen gebroken. Dit wordt ook opgemerkt in het fiche. Wij roepen de Nederlandse overheid dan ook op haar koers vast te houden, in woord en daad. De Nederlandse overheid dient zich uit te spreken voor het belang van Nederlandse en Europese burgers en (midden en klein) bedrijven en daarom de voorgestelde wijzigingen af te wijzen.

Uiteraard zijn wij bereid onze punten nader toe te lichten in een persoonlijk gesprek.

Met vriendelijke groet,

Nadia Benaissa
namens Bits of Freedom

Anouk Ruhaak
namens Stichting Data Bescherming Nederland

⁴ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-omnibus-regulation-proposal>, Staff working document pagina 34 e.v.

⁵ <https://corporateeurope.org/en/2026/01/article-article-how-big-tech-shaped-eus-roll-back-digital-rights>